

AKADEMIA FLORENCKA — Akademia Platońska we Florencji (której nie należy utożsamiać z Uniwersytetem Florenckim) powstała z inspiracji i mecenatu Medyceuszów jako zrzeszenie entuzjastów Platona, spotykających się na dysputy w podarowanej Ficinowi willi Careggi (Montevecchio); nawiązywała wprost do byłej Akademii Platońskiej i jest nierozzerwalnie związana z osobą Marsilia Ficina i z dziejami renesansowej kultury florenckiej.

W historii powstania i rozwoju AF wymienia się kilka znaczących dat: 1438 — gdy Georgios Gemistos Plethon przez swoje wykłady o Platonie natchnął Kosmę Medyceusza myślą o założeniu akademii; 1454 — powstanie perypatetycznej Akademii Rinucciniego-Acciaiuoliiego-Argyropulosa; 1459 — gdy Marsilio Ficino (z inspiracji i mecenatu Kosmy Medyceusza) ukierunkował swoje badania i prace zdecydowanie na platonizm; 1462 — właściwy początek AF, gdy Ficino otrzymał od Kosmy posiadłość i willę Careggi, gdzie zaczęli się zbierać przyjaciele Ficina, aby zgodnie z życzeniem swego mecenasa pracować nad przekładem *Pimandra* pseudo-Hermesa Trismegistosa oraz niektórych dzieł platońskich; 1469–1492 — czas panowania Wawrzyńca Medyceusza, mecenasa i akademika (ucznia Ficina) to okres największego rozkwitu AF; 1494 — wypędzenie z Florencji Piotra Medyceusza (syna i następcy Wawrzyńca) oraz śmierć wybitnych członków Akademii: Angelo Poliziano i Giovanniego Pico della Mirandola spowolniły jej rozwój. Po śmierci Ficina (1 X 1499) jego dzieło kontuuje wierny uczeń Francesco Zanoli Cattani da Diacceto; w 1522 — znaczna część członków AF została zamieszana w spisek przeciw Giulio de' Medici, jest to także data definitywnego końca AF.

Ficino, zafascynowany Platonem, starał się naśladować go niemal we wszystkim: swoją podflorencką posiadłość upodobił do podateńskiej posiadłości Platona; pinie na Montevecchio miały grać rolę platanów w gaju Akademosa, strumień Terzolle — rolę rzeki Kefizos; na ścianach sali wykładowej, będącej miejscem zebrań, pojawiły się z czasem (podobnie jak w Akademii ateńskiej) stosowne maksymy: „A bono in bonum omnia diriguntur” („Wszystko od dobra pochodzi i do dobra powraca”), „Fuge excessum, fuge negotia, laetus in praesens” („Unikaj ekscesów, stroń od kłopotów, ciesz się chwilą obecną”); w sali znajdowało się też popiersie Platona, przed którym paliła się wieczna lampka; podobnie jak Platon, Ficino udostępniał swój dom przyjaciołom, których zaczęto nazywać akademikami (*Academici*), ich mistrza — *princeps Academicorum*; nazwa powstała od miejsca spotkań — *Accademia Carregiana*. W miarę rosnącej sławy Ficina obwołano „drugim Platonem” (*alter Plato*), a tytuł akademika stał się zaszczytnym wyróżnieniem nadawanym przez niego samego; w ten sposób zgromadził wokół siebie grono osób zwanych Ficiniani (byli tam również Pichiani, czyli zwolennicy Pico, oraz zwolennicy Savonaroli — *Savonaroliani*) i stworzył wspólnotę „braci w Platonie” (*fratres in Platone*), stanowiących „rodzinę platońską” (*Platonica familia*), której stał się „ojcem” (*pater Platonicae familiae*), wprowadzając zwyczaj wzajemnego pozdrawiania się formułą: „*salus in Platone*” („bądź pozdrowiony w Platonie”). Warunkami przynależności były zasadniczo: erudycja, nieskazitelność moralna i przyjaźń z Ficinem.

Sam Ficino (już w późniejszych latach) w liście do Marcina Urania (Marcin Prenninger) sporządził listę osiemdziesięciu swoich uczniów i przyjaciół, tworzących jego Akademię (M. Ficino, *Prooemium in Commentaria Platonis*, w: *Opera omnia*, Bas 1576; obszerne komentarze do każdego nazwiska zawarte są

w: A. Della Torre, *Storia dell'Accademia Platonica di Firenze*). Spis nie jest kompletny, gdyż grono akademików, gromadzących się w willi Carregia, nigdy nie było ściśle ograniczone i zamknięte (nie figurują w nim np. tak znaczące postaci, jak Alberti i Landino). Ficino wymienia m.in.: Angelo Poliziano, Alessandro Braccisi, Carlo Marsuppini, Leonardo da Colle, Bernardo Vettori, Giovanni Pico della Mirandola, Bernardo de' Medici, Pietro di Marco Parenti, Bernardo di Simone Canigiani, Piero Compagni, Pier Saderini, Oliviero Arduini, Piero Guicciardini, Piero i Bernardo del Nero, Bindaccio Ricasoli, Bartolomeo, Niccolò i Filippo Valori, Demetrio Calcondila, Giuliano i Lorenzo de' Medici, Domenico Benivieni, Antonio di Paolo Benivieni, Girolamo Amazzi, Bastiano di Antonio Foresi, Antonio d'Agostino da S. Miniato, Francesco Bandini, Girolamo Rossi, Pietro di Leonardo Leoni da Spoleto, Cherubino di Bartolo Quarquagli, Baccio di Luca Ugolini, Riccardo di Marco Angioleri d'Anghiari, Lorenzo di Silvestro Guiducci, Antonio di Bellincione degli Agli, Francesco Cattani da Diacceto, a ponadto Comandi, Nuzzi, Lippi, Colucci, Martini, Calderini, Dovizi, Cocchi, Michelozzi, G. Guicciardini, A. Albizzi, F. Rinuccini, G. V. Soderini, B. Rucellai, F. Carducci, A. Lanfredini, G. Canacci.

Wśród tych „współfilozofów” i „braci w Platonie”, jak ich nazywał Ficino, spotykamy nie tylko filozofów, ale również poetów, retorów, prawników, polityków, kapłanów, lekarzy, muzyków, i to wcale nie było dziełem przypadku, lecz w pełni świadomym zamierzeniem Ficina (M. Ficino, *Prooemium in Commentaria Platonis*, w: *Opera omnia*, Bas 1576), inspirującym do poszukiwań w porządku intelektualnym z jednej strony, poprzez szczególną więź i duchową wspólnotę osób, a z drugiej strony poprzez nierozdzielalną jedność i nieoddzielalność rozważanych i dyskutowanych tam tematów, w których elementy filozoficzne, teologiczne, medyczne, filologiczne, literackie, prawnicze i polityczne ściśle się przenikały, co stanowiło swoistą cechę kultury wł. Quattrocento. Owych spotkań w willi Careggi nie można traktować jako ściśle akademickich, ani też samego miejsca jako akademii w ścisłym tego słowa znaczeniu, to jest jako instytucji z własnym statutem, regulaminami czy urzędowymi plenarnymi posiedzeniami, lecz było to centrum życia kulturalnego, rodzaj swoistego „salonu intelektualnego”, w którym wszyscy uczestnicy, chociaż nie zawsze mogli brać udział w spotkaniach, to pozostawali w stałym kontakcie z Ficinem i wszyscy byli zafascynowani przede wszystkim niezwykłą jego osobowością, a wielu z nich solidaryzowało się także z programem jego filozofii, obejmującej wszystkie wyżej wymienione elementy i wyrażającej się również w takich hasłach, jak: „prisca theologia”, „catena aurea”, „pia philosophia” i „docta religio”. Zespołowa działalność florenckiej Akademii Platońskiej ograniczała się zasadniczo do trzech płaszczyzn: po pierwsze, do uczonych rozmów i przekładów, recytacji, swobodnych dyskusji filozoficznych i literackich; po drugie, do uroczystych sympozjów (erudycyjnych bankietów, których pierwowzór stanowiła Platońska *Uczta*) związanych z oficjalnym obchodem rocznicy urodzin i śmierci Platona, ustalonym na dzień siódmego listopada; po trzecie, do działalności quasi-dydaktycznej, były to m.in. prywatne wykłady, kursy retoryki, tłumaczenia tekstów, próbne dysputy, mowy okolicznościowe i dysputy na wcześniej ustalony temat.

Pod przewodnictwem Ficina (zwł. po 1469) poglądy i program działalności członków AF zostały skonsolidowane i skupiły się wokół dwu zasadniczych motywów jego twórczości. Pierwszym z nich jest zaczerpnięta od Gemistosa Ple-

thona myśl o narastającej od Hermesa do Plotyna jednej wielkiej tradycji filozoficzno-teologicznej, odwiecznej mądrości (*prisca theologia, catena aurea*), którą Ficino usiłował uczynić jak najbardziej zgodną z ortodoksyjną myślą chrześcijańską, i dlatego włączył w tę tradycję również autorów chrześcijańskich (m.in. św. Augustyna, Dionizego Areopagite i innych, aż po Kuzańczyka) tworząc w ten sposób oryginalną teorię „uczzonej religii” i „pobożnej filozofii” („*docta religio*” i „*pia philosophia*”), a stawiając się „z poganina żołnierzem Chrystusa”, Ficino w rozprzestrzenianiu myśli Platona i Plotyna dostrzegł prawdziwą służbę dla Chrystusa i najlepszą obronę religii chrześcijańskiej (*theologia platonica*). Chciał też przyczynić się realnie do powstania w łac. *christianitas* chociażby jednego państwa, w którym mogłyby się realizować ideały czystego, platońsko-chrześcijańskiego spirytualizmu. Ideę tę usiłował zrealizować na Węgrzech (gdzie zamierzał się udać) poprzez przyjaźń z królem Maciejem Korwinem i gronem węgierskich i włoskich przyjaciół humanistów, przebywających na jego dworze. Uważał ich za budowniczych nowej, wzorczej wspólnoty politycznej, państwa miłości, którego pierwsze zręby tworzył Sokrates, prekursor Chrystusa, budujący prawdziwą wspólnotę ludzką poprzez umacnianie więzów miłości (Swieżawski DF III 201). Stąd bierze swoje inspiracje pojęta bardzo szeroko renesansowa filozofia miłości, która stała się wyjątkowo ważnym elementem refleksji zarówno dla Ficina (dwa jego komentarze do *Uczty* Platona), jak i dla jego „braci w Platonie”. Z ogólną teorią miłości łączyła się nierozzerwalnie teoria i praktyka przyjaźni, pojęta jako dążenie do przyswojenia sobie antycznej, lecz już „uchrześcijanionej” wersji mądrości, dzięki której można będzie rozwiązywać zagadnienia nie tylko indywidualnego, ale i zbiorowego szczęścia ludzi. Wypracowana w tym środowisku koncepcja miłości platonicznej łączyła się ściśle ze spirytualistyczną koncepcją człowieka; akcentowała wolność i niezwykłą godność osoby ludzkiej i sprzeciwiała się wszelkim formom epikurejskiego hedonizmu, dość mocno rozpowszechnionego wśród wielu renesansowych humanistów.

Drugi wątek twórczości Ficina to jego głębokie przekonanie, które zaczerpnął m.in. od Argyropulosa, Bessariona i Filelfa, o rzeczywistej zgodności i harmonii między filozofiami Platona i Arystotelesa (zgodność co do zasad, rozbieżność dotyczy jedynie słów); w tym względzie całkowicie zgadzał się on ze swoim „bratem w Platonie” — Giovannim Pico della Mirandola i uważał za konieczne pełne i uzasadnione przedstawienie tej zgodności (*concordia*), a zdecydowanie sprzeciwiał się awerroistycznej i aleksandryjskiej interpretacji Arystotelesa. W rezultacie zbiorowym dziełem członków AF było zainicjowanie owego prądu filozoficznego, który dziś określa się mianem renesansowego platonizmu (wg niektórych: neoplatonizmu), a w którym oni sami widzieli kontynuację platonizmu antycznego. Bez współpracy z tym gronem entuzjastów Platona, Ficinowi z pewnością trudno byłoby dokonać tak gigantycznej pracy udostępnienia Zachodowi tekstów szeroko rozumianej literatury platońskiej, tzn. przekładu na język łac. wszystkich dzieł Platona i Plotyna, wielu mniejszych pism neoplatonickich i patrystycznych oraz dzieł hermetycznych (*Corpus hermeticum*) i hymnów orfickich (*Orphica*). Do wielu z tych dzieł, jak np. do *Uczty* i *Parmenidesa* Platona oraz do *Ennead* Plotyna Ficino napisał komentarze, które uznał za największe swoje osiągnięcie obok swojej programowej filozoficzno-religijnej summy, czyli *Theologia platonica de immortalitate animae*, poświęconej obronie chrześcijańskiej nauki o nieśmiertelności duszy ludzkiej. W tym środowisku powstały również

inne traktaty Ficina (*De triplici vita; De religione christiana; De vita coelitus comparanda; Apologia; Epistolarium; Vita Platonis*) pisma, które dobrze odzwierciedlają zainteresowania i ewolucję orientacji intelektualnej całej ficiniańskiej wspólnoty akademickiej.

Zespół poglądów, ożywiających AF, promieniował i oddziałwał na liczne ośrodki naukowe ówczesnej Europy (m.in. Kraków, Budapeszt, Paryż, Tybingę, Lipsk) oraz inspirował twórczość wielu ówczesnych humanistów (m.in. Idzi z Viterbo, Leone Ebreo, Lefèvre d'Étaples, Symphorien Champier, Paracelsus, Celtes, Marcin Prenninger, Filip Kallimach, Mikołaj Kopernik, Giordano Bruno; zob. Swieżawski DF III 213–217). Jednym z najwybitniejszych uczniów Ficina był Francesco Zanoli Cattani da Diaceto (zm. 1522), który utrwał i rozwijał w swoich pismach (*De amore libri tres* i *Panegyricus in Amorem*) neoplatońską filozofię miłości. Po śmierci Ficina starał się możliwie najwierniej kontynuować jego dzieło; przejął kierownictwo AF, a na nową siedzibę i miejsce spotkań wyznaczył, podarowane mu przez wielkiego mecenasa sztuk Bernarda Rucellai, florenckie Orti Oricellari. Na tym etapie swojej historii AF, usiłując zachować wierność tradycji od strony prawnej, nie była zinstytucjonalizowana, nie posiadała statutów i regulaminów, ale nadal chciała zachować rolę centralnego ośrodka kultury włoskiej, jednak zmieniło się grono uczestników tych spotkań (przybyło wielu nowych uczestników, wśród nich Niccoló Machiavelli), zmienił się też systematycznie profil ich wspólnych zainteresowań: od mistycyzmu i abstrakcyjnych spekulacji filozoficzno-religijnych, charakterystycznych dla szkoły Ficina, skierowano się ku praktycznym dyskusjom historycznym, filologicznym, literackim i społeczno-politycznym. Kres AF nastąpił w 1522, kiedy to znaczna część członków Akademii zaangażowała się politycznie w spisku na życie kard. i abpa florenckiego Giulio de' Medici, późniejszego (1523–1534) papieża Klemensa VII.

Bibliografia: A. Della Torre, *Storia dell'Accademia Platonica di Firenze*, Fi 1902; M. Heitzman, *Studia nad Akademią Platonią we Florencji*, KF 10 (1932), 197–227, 257–305; 11 (1933), 60–88, 93–125, 193–239; 13 (1936), 1–44; B. Kieszkowski, *Platonizm renesansowy*, Wwa 1935; E. Garin, *L'umanesimo italiano. Filosofia e vita civile nel Rinascimento*, Bari 1947, 1965³ (*Filozofia Odrodzenia we Włoszech*, Wwa 1969, 111–175); R. Marcel, *Marsile Ficin (1433–1499)*, P 1958, 235–678; Swieżawski DF III 180–217; M. Schiavone, EF I 37–38.

Marian Ciszewski